

“IFRS” HOMLI
KONFERENCIYA

CONFERENCE “GLOBAL AND NATIONAL ECONOMIC

TRENDS”

2nd FORUM OF
DEVELOPMENT
STRATEGY:
GLOBAL AND
NATIONAL
ECONOMIC
TRENDS

TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS

1 йўналиш: ГЛОБАЛ
ИҚТИСОДИЁТНИ
РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ
ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ ВА
ИСТИҚБОЛЛИ ЙўНАЛИШЛАРИ
“Глобал ва миллий
иқтисодий трендлари”

CONFERENCE

19-20
OCTOBER

ФОРУМ

PARALLEL CONFERENCES
“NEW2AN, ICFNDS
AND ICDSIS”

2nd FORUM OF
DEVELOPMENT
STRATEGY:
GLOBAL AND
NATIONAL
ECONOMIC
TRENDS

“NEW2AN, ICFNDS AND ICDSIS”

CONFERENCE
“IFRS”

GLOBAL
ECONOMIC
TRENDS

2nd FORUM OF
DEVELOPMENT
STRATEGY:
“IFRS”

“IFRS”

2nd FORUM
DEVELOPMENT

RAQAMLI IQTISODIYOT VA AXBOROT TEKNOLOGIYALARI

2023

ELEKTRON ILMIY JURNALI / MAXSUS SON

- Innovation in
education

ФОРУМ

19-20 OCTOBER

PARALLEL CONFERENCES

“NEW2AN, ICFNDS

AND ICDSIS”

РАҚАМЛИ ИҚТИСО
АХБОРОТ ТЕХНОЛ
ВА ТАЪЛИМНИНГ
ИСТИҚБОЛЛИ ЙўН
“NEW2AN, ICFNDS,
номли параллель
конференциялар

- Macroeconomic Stability
- Social Welfare
- Human Capital
- Decent Employment
- World Economy
- Gender Equality
- Industry 4.0
- Sustainable Agriculture

РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ВА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ
DIGITAL ECONOMY AND INFORMATION TECHNOLOGY
ЦИФРОВАЯ ЭКОНОМИКА И ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

Электрон илмий журнал | Electronic scientific journal

МУАССИС | FOUNDER

Тошкент давлат иқтисодиёт университети
Tashkent State University of Economics

ТАҲРИР КЕНГАШИ РАИСИ | CHAIRMAN OF THE EDITORIAL BOARD

Шарипов Конгратбой Аvezимбетович — т.ф.д., профессор
Sharipov Kongratboy Avezimbetovich — doctor of technical sciences, professor

БОШ МУҲАРРИР | EDITOR-IN-CHIEF

Абдуллаев Мунис Курбонович – и.ф.ф.д. (PhD), доцент
Abdullayev Munis Kurbonovich – PhD, docent

БОШ МУҲАРРИР ЎРИНБОСАРИ | DEPUTY CHIEF EDITOR

Вафоев Бобуржон Расулович – и.ф.н., доцент
Vafoev Boburjon Rasulovich – PhD, docent

МАСЪУЛ КОТИБ | EXECUTIVE SECRETARY

Л.А. Аблазов | L.A. Ablazov

ВЕБ-АДМИНИСТРАТОР | WEBMASTERS:

Н.Я. Нурсаидов, А.Ш. Махмудов | N.Ya. Nursaidov, A.Sh. Makhmudov

ТАҲРИРИЯТ АЪЗОЛАРИ | EDITORIAL BOARD

С.С. Гулямов – и.ф.д., академик.
Б.А. Бегалов – и.ф.д., профессор.
М.П. Эшов – и.ф.д., профессор.
О.Қ. Абдурахмонов – и.ф.д., доцент.
К.Б. Ахмеджанов – и.ф.д., профессор.
И.М. Алимардонов – и.ф.д., доцент.
Р. Салиходжаев – и.ф.б.ф.д. (PhD).
Проф. Холназар Амонов (Чехия).
Проф. Карина Татек Банетти (Чехия).
Проф. О. Абдураззаков (Германия).
Проф. Эко Шри Маргианти (Индонезия).
Проф. Д.М. Назаров (Россия).
Проф. Н.М. Сурнина (Россия).
Проф. Марк Розенбаум (АҚШ).
PhD. Абдул-Рашид (Афғонистон).
PhD. Аҳмед Моҳамед Азиз Исмоил (Миср).

PhD. Беҳзод Саидов (АҚШ).
PhD. Умид Ахмедов (Дания Қироллиги).
А.А. Исмаилов – и.ф.д., профессор.
И.Е. Жуковская – и.ф.д., профессор.
Т.С. Қўчқоров – и.ф.д., профессор.
Р.А. Дадабаева – и.ф.н., доцент.
Ш.И. Хашимходжаев – и.ф.н., доцент.
А.А. Абидов – т.ф.н., доцент.
И.М. Абдуллаева – и.ф.н., доцент.
Н.Б. Абдусаломова – и.ф.д., доцент.
Ш.С. Эгамбердиев – и.ф.б.ф.д. (PhD).
Р.Х. Алимов – и.ф.д., профессор.
А.У. Қобилов – и.ф.н., доцент.
Р.Х. Насимов – т.ф.б.ф.д. (PhD).
С.С. Қулматова – и.ф.б.ф.д. (PhD).

МУНДАРИЖА:

Шарипов К.А., Ишназаров А.И.	ИҚТИСОДИЙ ЎСИШГА ИНВЕСТИЦИЯ ОҚИМЛАРИ ТАЪСИРИНИ ЭКОНОМЕТРИК ТАДҚИҚ ҚИЛИШ	6
Eshov M.P., Nasirkhodjaeva D.S.	IMPACT OF THE DEVELOPMENT DIGITAL ECONOMY ON THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY	14
Abdurahmanova G.Q., Mirzaliyev S.M.	OLIV TA'LIM TRANSFORMATSIYASINING TASHKILY-IQTISODIY MEKANIZMLARI	25
Гулямов С.С., Шермухамедов А.Т.	ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В УЗБЕКИСТАНЕ	28
Abdullayev M.K., Qulmatova S.S.	LOYIHALASH JARAYONLARIDA AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHDA DIZAYN MUAMMOLARI	34
Абидов А.А.	ДИАГНОСТИРОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ В УСЛОВИЯХ ВОЗМУЩАЮЩЕГО ВОЗДЕЙСТВИЯ СРЕДЫ	40
Юлдашев А.А.	ЛОГИСТИКА СОҲАСИДА БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИ ҚЎЛЛАШ САМАРАДОРЛИГИ	47
Yakubova Sh.Sh.	DIGITAL DEVELOPMENT AND THE NATURE OF DIGITAL ASSETS	56
Ergashodjayeva Sh.Dj.	RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA XARIDORLAR MA'LUMOTLARI MAXFIYLIGINI TA'MINLASH: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR	64
Xashimxodjayev Sh.I., Zhukovskaya I.E.	DIGITAL TECHNOLOGIES ARE A STRONG BASIS FOR THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY	72
Амридинова Д.Т., Курбанова С.А.	ЦИФРОВАЯ ЭКАНОМИКА И ОНЛАЙН ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	79
Fayziyeva Kh., Tursunov Kh., Khidirova M., Kulmanov T., Zikriyoev A.	GROWING UP IN A CONNECTED WORLD: INTERNET USAGE DYNAMIC IS DIGITAL AGE OR HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT?	88
Fayziyeva M.X.	TIJORAT BANKLARI TAKLIF ETGAN RAQAMLI TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNI BAHOLASH	104
Qobilov A.O', Abdulaxatov M.M., Rajabov Sh.B., Zokirov S.Z.	ASSOTSIATIV QOIDALAR VA BOZOR SAVATLARINING TAHLILI ..	115
Ризакулов Ш.Ш.	БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИИ В ЭКОНОМИКЕ: НА ПРИМЕРЕ ЭЛЕКТРОННОГО ПРАВИТЕЛЬСТВО	121
Назарова Р.Р., Нигматуллаева Г.Н.	СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ УЗБЕКИСТАНА	126
Meyliev O.R., Gofurova K.X.	THE ROLE OF ELECTRONIC COMMERCE IN THE DIGITAL ECONOMY	132

Ma'murov B.X.	RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA HUDUDLAR IQTISODIYOTI TARKIBIY TUZILMASINI TAKOMILLASHTIRISHNING MOHIYATI VA UNING OMILLARI	142
Гаипов Ж.Б.	ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ ПЛАТЕЖНЫХ СИСТЕМ НА ПРИБЫЛЬНОСТЬ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ	150
Maxmudov S.B.	MILLIY IQTISODIYOTDA EKSPORT AMALIYOTIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI EKONOMETRIK TAHLILINI BAHOLASH ...	160
Nursaidov N.Y., Vafoev B.R.	PROBLEM OF LIMITED ACCESS TO THE INTERNET IN MOBILE LEARNING	172
Хидирова Б.И.	РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИ ШАКЛЛАНТИРИШГА НАЗАРИЙ ЁНДАШУВЛАР	179
Xalilova N.K.	O'ZBEKISTON SHAROITIDA XARIDORLARNI BOSHQARISH JARAYONLARINI RAQAMLASHTIRISH ISTIQBOLLARI	187
Рахматова Ш.О.	РАҚАМЛИ ТРАНСФОРМАЦИЯ ШАРОИТИДА БИЗНЕСНИНГ ҚЎШИЛГАН ҚИЙМАТИНИ БАҲОЛАШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	196
Axmedova S.I.	RAQAMLI IQTISODIYOTDA SANOAT KORXONALARINING ISHLAB CHIQRISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH BO'YICHA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI	203
Мирзарахимова А.Б.	СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ ТИЗИМИНИ РАҚАМЛАШТИРИШДА ЭЛЕКТРОН ТИББИЙ ЁЗУВЛАРНИНГ РОЛИ	209
Abdurakhmonov A.A.	O'ZBEKISTONDA RAQAMLASHTIRISH TENDENSIYALARI VA UNDAGI MAVJUD MUAMMOLAR	215
Abduraxmanova Z.T.	O'ZBEKISTONDA OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQRISHNI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYALARNING O'RNI	223
Mustafakulov O'U.	STATISTIKA TIZIMIDAGI RAQAMLI PLATFORMALARNI BAHOLASH VA ULARNI TANLASH	232
Tal'atova D.B.	RAQAMLI TENGSIZLIKNI BARQARORLASHTIRISHNING IQTISODIY O'SISHDAGI O'RNI	238
Nabiyeva F.O.	RAQAMLI BANKING: QIYINCHILIKLAR, RIVOJLANAYOTGAN TEXNOLOGIYA TENDENSIYALARI VA KELAJAKDAGI TADQIQOTLAR	244
Yax'yayev O.Y.	"JUST IN TIME" XALQARO MENEJMENT MODEL, O'RGANILISHI, AMALIYOTI, RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBASI	254
Yuldashov I.S., Ro'ziev N.I.	RAHBARNING BOSHQARUV KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISH MEKANIZMLARINI O'RGANISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI	260
Тўраева Н.О.	КИЧИК БИЗНЕС СУБЪЕКТЛАРИДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ ЖИХАТЛАРИ	265
Muzaffarova D.M.	TASHKILOTNING FUNKSIONAL OPERATSIYALARINI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA QILISH YO'LLARI	275

Rustamova M.M.	KOTLIN TILIDA YARATILGAN XIZMAT SIFATINI BAHOLOVCHI “SAFE MOBILE” ILOVASI	285
Zikirullaeva N.	THE ROLE OF GOVERNMENT POLICIES IN ATTRACTING DIRECT FOREIGN INVESTMENTS	294
Anvarova M.M.	RAQAMLI TRANSFORMATSIYA JARAYONINING KICHIK VA O‘RTA BIZNES KORXONALARIGA ASOSIY TA‘SIRI	305
Parpieva R.A., Norboyeva N.E., Anvarova M.M.	IMPROVING MEDIA LITERACY USING DIGITAL TECHNOLOGIES IN PROFESSIONAL EDUCATION	311

РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ВА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ
DIGITAL ECONOMY AND INFORMATION TECHNOLOGY
ЦИФРОВАЯ ЭКОНОМИКА И ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

ЭЛЕКТРОН ИЛМИЙ ЖУРНАЛ

Мазкур электрон илмий журнал Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 19 декабрдаги “Оммавий ахборот ва коммуникациялар соҳасида давлат хизматлари кўрсатишнинг айрим маъмурий регламентларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 1017-сонли қарорида белгиланган вазифалардан келиб чиқиб, Тошкент давлат иқтисодиёт университети томонидан 2021 йил март ойида таъсис этилган ҳамда халқаро интернет тармоғига жойлаштирилган.

This electronic scientific journal was established by the Tashkent State University of Economics in March 2021, based on the tasks defined in the decision of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated December 19, 2019 No. 1017 «On approval of some administrative regulations for the provision of public services in the field of public information and communications» posted on the internet.

Нашр қилинаётган “Рақамли иқтисодиёт ва ахборот технологиялари” электрон, илмий журнали Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясининг 2023 йил 31 январдаги 332/6-сон қарори билан Иқтисодиёт фанлари бўйича “Фан доктори” илмий даражасига талабгорларнинг диссертация ишлари, илмий натижалари юзасидан илмий мақолалар эълон қилиниши лозим бўлган Республика илмий журналлари рўйхатига киритилган.

The electronic scientific journal “Digital economy and information technologies” published by the decision of the Higher Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated January 31, 2023 No. 332/6 announces scientific articles on the scientific results of dissertations of candidates for the degree of Doctor of Science in «Economic Sciences» included in the list of republican scientific journals that should be published.

Журналнинг интернет ахборот тармоғидаги манзили:

<https://dgeconomy.tsue.uz/jurnal>

The address of the journal on the internet:

<https://dgeconomy.tsue.uz/jurnal>

MILLIY IQTISODIYOTDA EKSPORT AMALIYOTIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR- NI EKONOMETRIK TAHLILINI BAHOLASH

Maxmudov Samariddin Baxriddinovich

TDIU "Korporativ boshqaruv" kafedrasida katta o'qituvchisi, iqtisodiyot bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya. Maqolada eksport amaliyoti va unga tasir etuvchi omillarga ekonometrik modellardan foydalangan holda ilmiy tahliliy ishlanma olib borildi. Ma'lumotlar ko'p omilli vaqtli qatorlar asosida shakllantirilganligi sababli ekonometrik tenglamalar avtoregressiv taqsimlangan kechikish ARDL (Autoregressive distributed lag) modelidan foydalangan holda ishlab chiqildi. Mamlakatimizda eksport amaliyoti va unga ta'sirini ishlab chiqishda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi statistika agentligi (www.stat.uz) Markaziy bank va Jaahon banki ma'lumotlarining 23 yillik ko'rsatkichlaridan foydalanildi. Shuningdek, ARDL modeli bo'yicha vaqtli qatorlar grafik matritsasi ishlab chiqildi. Bog'liq va mustaqil o'zgaruvchilar bog'lanishlarning korrelyatsion matritsasi, statsionarlik holatini tekshirishda Unit-root test ko'rsatkichlari, kointegratsiya uchun Bound testi tekshirildi hamda ARDL modeli regression tenglamasi ishlab chiqildi. Shuningdek, ishlab chiqilgan ARDL modeli regression tenglamasini Gaus Markovning muhim shartlari hamda Cusum diagnostik testi bilan tekshirildi. Tadqiqotda muallif yondashuvlari va takliflari keltirilgan.

Kalit so'zlar. Eksport amaliyoti, makroiqtisodiy ko'rsatkichlar, logistika tizmi, valyuta kursi, inflyatsiya, asosiy kapitalga kiritilgan investitsiya, milliy iqtisodiyot, ekonometrik modellash tirish.

Kirish:

Milliy iqtisodiyotda eksport amaliyotini rivojlantirish iqtisodiy o'sish va farovonlikning asosiy omili hisoblanadi [1]. Bu nafaqat mamlakatning xalqaro raqobatbardoshligini oshiradi, balki biznes uchun yangi bozorlar va imkoniyatlar eshigini ochadi. Biroq, bugungi kunda eksport sektori sayohatga iqtisodiy sharoitlar va hukumat boshqaruvidan tortib infratuzilma dinamikagacha bo'lgan ko'plab omillar ta'sir ko'rsatadi. Iqtisodiy tizimda eksport amaliyoti spektrini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydigan turli omillarni ko'rib chiqilmoqda. Ushbu omillarni tushunish orqali iqtisodchilar, biznes va manfaatdor tomonlar jonli eksport ekotizimini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash uchun ongli qarorlar qabul qilishlari mumkin.

Xalqaro savdo dunyosi o'zaro bog'liq jarayonlarning murakkab tarmog'idir, shu bilan birga tovar va xizmatlarning muvaffaqiyatli eksporti iqtisodiy omillar va logistika tizimlari o'rtasidagi nozik muvozanatga bog'liq [2]. Biri ikkinchisiz rivojlana olmaydi. Shu nuqtai nazardan, mamlakatning iqtisodiy o'sishi nazari bilan ta'minlaydigan makroiqtisodiy ko'rsatkichlar yo'naltiruvchi bo'lib xizmat qiladi.

Ular eksport operatsiyalarini ko'paytirish yo'lini yoritib, moliyaviy jarayonlarning boshlanishidan to tovar va xizmatlarni yakuniy yetkazib berishgacha bo'lgan qo'llab-quvvatlashni kengaytiradigan keng qamrovli logistika xizmatlarini muvofiqlashtirish muhimligini ochib beradi. Shuningdek ta'minot zanjiridagi makroiqtisodiyot va logistika o'rtasidagi muhim o'zaro bog'liqlikni o'rganib chiqadi va eksport hajmini oshirishga intilishda ta'minot zanjirini moliyalashtirishning muhim roliga qaratilgan.

Hozirgi o'zaro bog'langan jahon iqtisodiyotida eksport amaliyotini rivojlantirish shunchaki strategik variant emas balki davlatning iqtisodiy o'sishining muhim omilidir. Rivojlanayotgan eksport sektori sari xalqaro savdo jarayonlarining shakllantiruvchi iqtisodiy omillarning dinamik o'zaro ta'siridir. Iqtisodiy omillar eksport faolligini oshirish, pirovardida iqtisodiy o'sish va farovonlik kabi maqsadlarga hissa qo'shishda ushbu omillarning qulay kombinatsiyasi muhimligini ta'kidlaydi. Iqtisodiy tizimda eksport amaliyotlarining ushbu murakkab jarayonlari biznes va manfaatdor tomonlari savdo aylanmasi ekotizimini rivojlantiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi muhitni yaratish uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Xalqaro savdo sohasida makroiqtisodiy ko'rsatkichlar va logistika xizmatlari o'rtasidagi uyg'un jarayonlarni ortiqcha baholab bo'lmaydi. Eksport amaliyotining o'sishini ta'minlash uchun ushbu elementlarning muvofiqlashtirilishi ajralmas hisoblanadi. Eksport hajmini yangi cho'qqilarga ko'tarish uchun zarur bo'lgan moliyaviy ko'mak ta'minot zanjirini moliyalashtirishda asosiy o'rin tutadi [3].

Milliy iqtisodiyot doirasida eksport amaliyotini rivojlantirish iqtisodiy dinamika bilan chambarchas bog'liq bo'lgan ko'p qirrali jarayondir. Ushbu omillarning muvaffaqiyatli tartibga solinishi eksport faolligini oshirish, iqtisodiy o'sish va farovonlikni rag'batlantirishning foydali tsikliga olib kelishi mumkin. Ushbu murakkab o'zaro ta'sirning hal qiluvchi rolini e'tirof etgan holda, hukumatlar, biznes va boshqa manfaatdor tomonlar uyg'un hamkorlik qilishga undaydi. Eksportni rivojlantirish uchun qulay muhit yaratish uchun birgalikda harakat qilish orqali davlatlar xalqaro savdoning ulkan salohiyatini ochib global bozorlardad foyda massaisni oshishiga imkon yaratadi.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili:

Eksport amaliyotlari va unga ta'sir etuvchi omillarning ahamiyatini nazariy va amaliy jihatlarini, hamda ularni joriy etish masalalari bir qator iqtisodchi olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Shuningdek, eksport amaliyotlarini rivojlantirish bo'yicha ko'plab nazariy ilmiy ishlar qilingan va ta'riflar berilgan.

Xususan, iqtisodchi olim Pol Krugman eksport amaliyoti xalqaro savdo miqyosida iqtisodiyotning ajralmas qismi ekanligini ta'kidlagan. Krugmanning ishi natijlariga ko'ra qiyosiy ustunlikning klassik iqtisodiy kontseptsiyasiga asoslangan, bu esa mamlakatlar qiyosiy ustunlikka ega bo'lgan tovarlar va xizmatlar ishlab chiqarishga boshqa davlatlar bilan savdo qilishga ixtisoslashishi kerakligini ko'rsatadi [4]. U qiyosiy ustunlik qay darajada mamlakatlar eksport modellarini shakllantirishi va uning eksporti tarkibiga ta'sir qilishi mumkinligini ko'rsatdi. Evropalik iqtisodchi olimlar M.Helble va Ketrin Mannlar xalqaro iqtisodning turli jihatlarini, jumladan eksport amaliyoti uchun muhim jihatlarni bo'yicha ko'plab tadqiqotlar olib borgan. Olmlarning savdo amaliyotlari haqidagi tadqiqotlarida eksport va import o'rtasidagi nomutanosibliklarga e'tibor qaratib, mamlakatning savdo munosabatlari dinamikasi ahamiyatini ta'kidlagan [5]. Savdo nomutanosibligini tushunish iqtisodchilar va korxonalar uchun juda muhim, chunki ular mamlakat savdo aylanmasi va uning eksport rivojlanishiga ta'sirini baholaydi. Ularning tadqiqotlari nafaqat nazariy tushunishni rivojlantiradi, balki amaliy iqtisodiy tavsiyalarini ham beradi. Tadqiqotchilarning ishi iqtisodchilarga turli iqtisodiy va savdo jarayonlarida eksport amaliyoti va umumiy iqtisodiy barqarorlikka ta'sir qilishi mumkin bo'lgan oqibatlarini haqida yordam bergan.

Xorijlik iqtisodchi olim Mark Melitz o'z tadqiqotlarida korxonalar darajasida savdo hajmini eksport amaliyotiga ta'siri bo'yicha bir qancha tadqiqotlar olib borgan. Olim

o'z tadqiqotlarida export amaliyotiga ta'sir etuvchi omillar sifatida firma darajasidagi mahsuldorlik, heterojen firmalar, savdoni erkinlashtirishqisodiy siyosatning oqibatlarini, globallashtirish va raqobat ko'rsatkichlarini tanlagan [6]. Mark Melitzning tadqiqotlari eksport amaliyotiga ta'sir qilish uchun savdo siyosati, firma darajasidagi samaradorlik va raqobat qanday kesishishi haqidagi tushunchamizni sezilarli darajada kengaytirdi. Uning ishi nafaqat iqtisodiy nazariyani boyitibgina qolmay, balki xalqaro savdo va eksportni rivojlantirishning murakkab landshaftini boshqarishga intilayotgan siyosatchilar va korxonalar uchun amaliy tushunchalar ham bergan.

Iqtisodchi olim Arvind Subramanian ilmiy ishlanmalarida xalqaro savdo va eksport ko'rsatkichlarining bir qancha muhim jihatlari yoritib bergan. Globallashtirish tendentsiyalari, jumladan, rivojlanayotgan iqtisodiyotlarning global iqtisodiyotga integratsiyalashuvi eksport ko'rsatkichlariga ta'sirini tushunishga hissa qo'shgan [7].

Olim globallashtirish eksport faoliyatini kengaytirishga intilayotgan rivojlana-yotgan mamlakatlar uchun taqdim etayotgan imkoniyatlar va muammolarni ko'rib chiqqan. Tadqiqotchining ilmiy ishlar natijalarida eksport ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar sifatida valyuta kurslari, savdo to'siqlari va rivojlanayotgan mamlakatlarning globallashtirishga biznes va doimiy rivojlanayotgan global bozorda muvaffaqiyatli eksport amaliyotini qo'llab-quvvatlashdan manfaatdor tomonlar uchun amaliy ahamiyatini oshirgan.

Evropalik iqtisodchi olim Jeyms Anderson eksport amaliyoti va xalqaro savdoga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan muhim omillar bo'lgan savdo xarajatlari va savdo to'siqlari bo'yicha keng qamrovli tadqiqotlar olib borgan. Olim xalqaro savdo bilan bog'liq bo'lgan turli xarajatlarni, jumladan, transport xarajatlari, bojxona tartib-qoidalari, hujjatlarni rasmiylashtirish va tovarlarni chegaradan o'tkazish paytida yuzaga keladigan boshqa xarajatlarni chuqur o'rganib chiqqan [8]. Olimning ilmiy ishlari natijalariga ko'ra xalqaro savdo iqtisodiyoti sohasi va eksport amaliyotiga ta'sir etuvchi omillar haqida qimmatli tushunchalar bergan va savdo sharoitlarini yaxshilash orqali eksport va import amaliyotlarining iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishni ta'kidlab o'tgan.

Osiyolik iqtisodchilar Chou Chu va Liang ekonometrik modellarni yaratish orqali Tayvanda import va eksport o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganib chiqdilar [9]. Tadqiqotchilar o'zlarining ilmiy ishlanmalaridagi ekonometrik modelni prognoz qilish uchun regressiya tenglamalarini qo'lladilar. Narayan P.K., Narayan S. va Prasad 2003 yildan 2020 yilgacha Fidjining iqtisodiy eksport ko'rsatkichlarini prognoz qilish uchun avtoregressiv harakatlanuvchi o'rtacha ko'rsatkichlarga ega ARMA modelidan foydalanganlar [10].

Osiyolik iqtisodchi S. Linning fikricha, «Global transport logistikasi tizimlari eksport operatsiyalari va yuklarni ekspeditorlik xizmatlarini taklif qiladi, turli mamlakatlarda konsolidatsiya va saqlash vazifalarini bajaradi va qo'shimcha qiymatli, chuqur qayta ishlash xizmatlarini taqdim etish uchun ishlab chiqarish tarmoqlarini birlashtiradi» [11]. Iqtisodchi W. Zong o'z ilmiy ishlanmalarida eksport amaliyot iqtisodiy o'sishda va uning mamlakat iqtisodiy kengayishiga ta'sirini o'tkazadi deb ta'kidlagan [12].

Tadqiqot metodologiyasi:

Tadqiqotda ilmiy abstraksiyalash, guruhlash, qiyoslash, retrospektiv va istiqbolli, empirik tahlil va boshqa uslublardan foydalanildi. Maqolada ilmiy abstraksiyalash usuli yordamida logistika tizimidagi korxonalarini aylanma aktivlarni samarali boshqarish orqali

moliyaviy ekspluatatsion ehtiyojlarni optimallashtirish rivojlantirishdagi ahamiyati va zarurati asoslandi.

Shuningdek, logistika tizimidagi korxonalarni moliyalshtirishning iqtisodiy tahlili usullaridan foydalangan holda emitasion modellar ishlab chiqilgan.

Tahlil va natijalar:

Tadqiqot bo'yicha empirik ma'lumotlar milliy iqtisodiyotda 23 yillik vaqtli qatorlar ko'rsatkichlarida asosida shakllantirilganligi sababli ekonometrik tenglama Avtoregressiv taqsimlangan kechikish (ARDL) modellari ko'pincha bir tenglama doirasidagi vaqt seriyalari ma'lumotlari bilan dinamik munosabatlarni tahlil qilishda foydalanildi. Vaqtli qatorlarni ekonometrik modellashtirishda ARDL modeli bo'yicha xorijlik olimlar tomonidan ko'plab nazariy-ilmiy asoslangan ishlanmalar yaratilgan va ta'riflar berilgan. Ekonometrik modellashtirish sohasida ko'p o'zgaruvchan vaqt seriyali ARDL (Autoregressive Distributed Lag) regressiya modellaridan foydalanish uzoq tarixga ega. Biroq, so'nggi paytlarda vaqt qatorlari orasidagi doimiy bog'lanishlarni tekshirish iqtisodiy hodisalarni tahlil qilishda juda muhim vosita sifatida paydo bo'ldi.

Xorijlik tadqiqotchilar Pesaran va Smit ARDL modeli doirasida oddiy eng kichik kvadratlar hisob-kitoblarini qo'llash orqali ham qisqa muddatli, ham uzoq muddatli vaqt qatorlari parametrlarini chiqarish mumkinligini aniqladilar. Shuningdek, ular ARDL modeli metodologiyasi baholash jarayonida zarur bo'lgan ma'lumotlarni ishlab chiqarish jarayonlarining stokastik komponentlari o'rtasida zamonaviy munosabatlarni o'rnatish uchun mos ravishda kengaytirilganligini ta'kidladilar [13]. Vaqtli qatorlar ARDL (Autoregressive Distributed Lag) modelida qaram o'zgaruvchi mustaqil o'zgaruvchining kechikishi, joriy qiymatlari va o'zining lag qiymati bilan ifodalanadi [14]. Vaqt seriyasiga qaram o'zgaruvchining o'tmishdagi qiymatlari kiritilganligi sababli, ARDL modelining oddiy eng kichik kvadratchalar (OLS) bahosi kamroq aniq koeffitsient baholarini beradi. Xato atamasi avtokorrelyatsiya qilinganda, OLS ishonchsiz baholovchiga aylanadi. Bunday hollarda, ushbu modeldan foydalanganda odatda instrumental o'zgaruvchan baholovchilar qo'llaniladi. Bundan tashqari, har bir o'zgaruvchining kutilayotgan belgisi uning nazariy taxminlarga mos kelishini aniqlashga yordam beradi [15].

Avtoregressiv atamasi x_t bilan izohlash bilan birga y_t ham o'zining kechikishi bilan izohlanishini ko'rsatadi.

ARDL tenglamasi quyidagicha:

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 y_{t-1} + \dots + \beta_p y_{t-p} + \alpha_0 x_t + \alpha_1 x_{t-1} + \alpha_2 x_{t-2} + \dots + \alpha_q x_{t-q} + \varepsilon_t \quad (1)$$

bu yerda ε_t - tasodifiy «xatolik» atamasi.

Model "avtoregressiv", ya'ni y_t «o'zining kechikkan qiymatlari bilan izohlanadi. Shuningdek, "x" izohli o'zgaruvchining ketma-ket laglari ko'rinishidagi «tarqatilgan kechikish» komponentiga ega. Ba'zan, x_t ning o'zi joriy qiymati model strukturasi taqsimlangan lag qismidan chiqarib tashlanadi. Xuddi shuni model sifatida quyidagicha yozish mumkin.

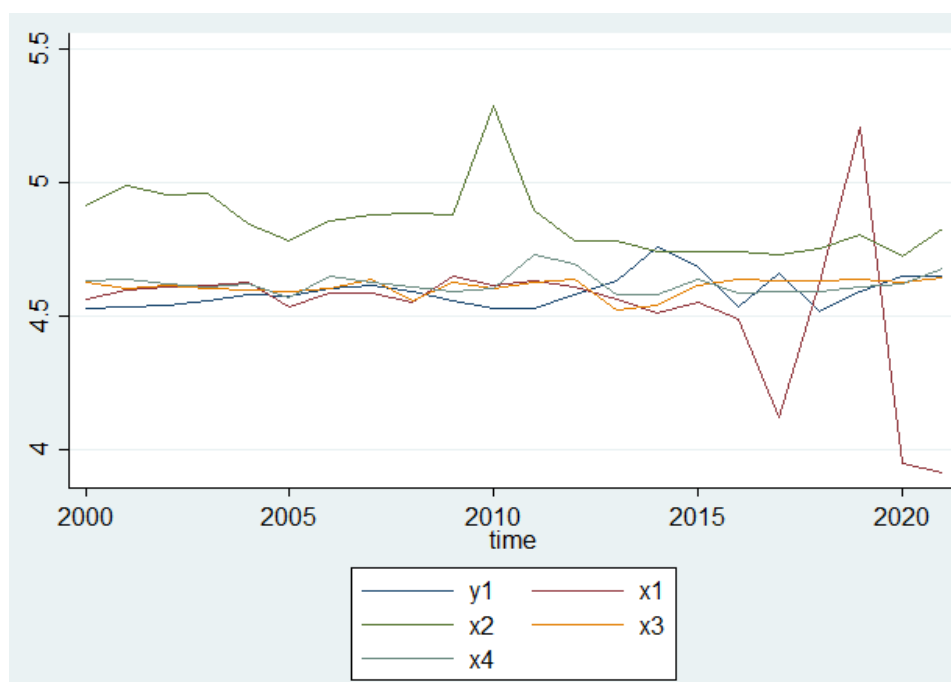
$$y_{t-+} + \varepsilon_t \quad (2)$$

ARDL model formulasiga ko'ra o'zgaruvchining o'z laglari, mustaqil o'zgaruvchisi va mustaqil o'zgaruvchilarning kechikishi bo'yicha regressiyalanganligini anglatadi hamda ARDL modeldagi j va k kechikishlar soniga qarab ARDL (j, k) modeli deb ataladi. Yuqoridagi 2-formulaga ko'ra j va k - kechikish uchun yillar soni, e_t - buzilish shartlari va - qisqa muddatli koeffitsientlar va - uzoq muddatli munosabatlar uchun koeffitsientlardir.

Tadqiqot bo'yicha natijaviy belgi va omil belgilar quyidagi ko'rinishga ega bo'ldi.

y - Eksport hajmi. (Bog'liq o'zgaruvchi), x_1 - logistika xizmatlari sohasining (mustaqil o'zgaruvchi), x_2 - Valyuta kursini (mustaqil o'zgaruvchi), x_3 - Asosiy kapitalga kiritilgan moliyaviy investitsiya (mustaqil o'zgaruvchi) hamda x_4 - Inflyatsiya darajasi (mustaqil o'zgaruvchi)

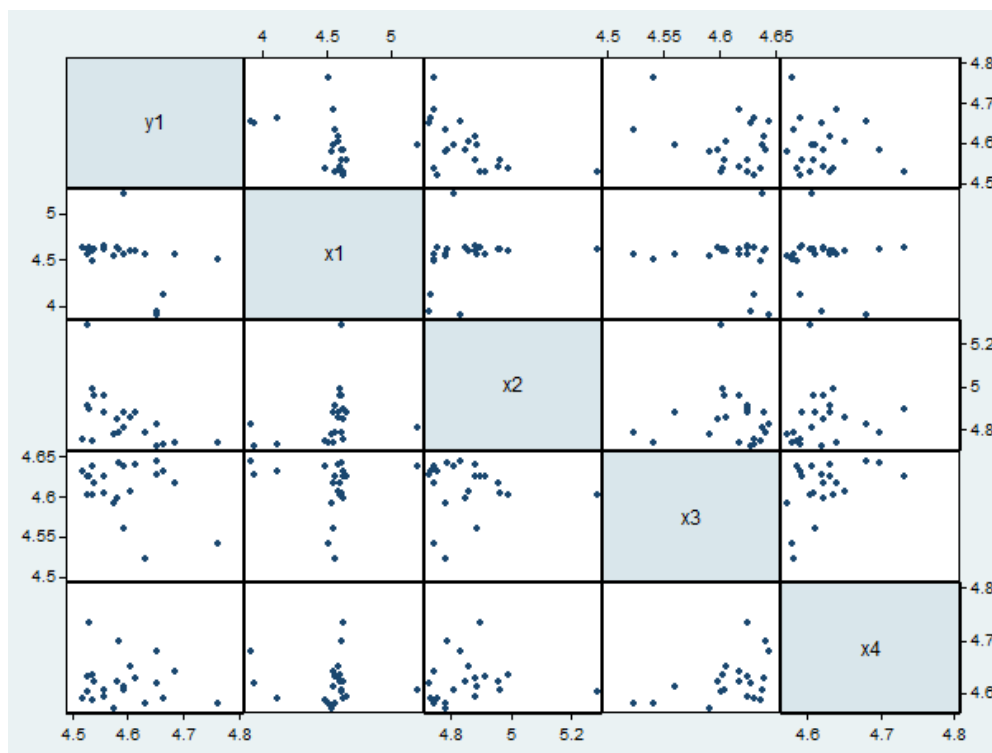
Tadqiqot bo'yicha ARDL modelini ishlab chiqishda quyidagi ketma- ketlikda tenglamani qurdik.

1-rasm. Bog'liq va mustaqil o'zgaruvchilar grafigi⁴⁴

ARDL modeli bo'yicha vaqtli qatorlar grafik matritsasi ishlab chiqildi. bog'liq va mustaqil o'zgaruvchilar bog'lanishlarning korrelyatsion matritsasi ishlab chiqildi hamda ular bo'yicha Unit root test ko'rsatkichi tekshirildi. ARDL modeli regression tenglamasi ishlab chiqildi. Ishlab chiqilgan ARDL modeli regression tenglamasini Gaus Markovning muhim shartlari hamda Cusum testi bilan tekshirildi.

⁴⁴ Stata dasturi asosida muallif tomonidan mustaqil ishlab chiqilgan.

2-rasm. Bog'liq va mustaqil o'zgaruvchilar grafik matritsasi⁴⁵

Tadqiqot bo'yicha 23 yil davomida bog'liq va mustaqil o'zgaruvchilar tahliliy grafigi quyidagi ko'rinishga ega bo'ldi (1-rasm).

1-rasmga ko'ra milliy iqtisodiyotda 2000-2022- yillar davomida omillar deyarli bir xil tebranishga ega faqatgina inflyatsiya darajasi 2015-2020 yillar o'rtasida pastga tushgan. Shuningdek, ushbu davrda bog'liq va mustaqil o'zgaruvchilar o'rtasida grafik jadval matritsasi tahlili quyidagi 2-rasmda keltirilgan.

2-rasmga ko'ra milliy iqtisodiyotda 2000-2022-yillar davomida natijaviy belgilar va omil belgilar o'rtasida zichlik bo'lib, ular o'rtasidagi bog'lik mavjudligini ko'rsatadi. Tadqiqotning navbatdagi qadamda, natijaviy belgi va omil belgilar har biri bo'yicha korrelyatsion matritsasi quyidagi ko'rinishga ega bo'ldi (1-jadval).

1-jadval

Bog'liq va mustaqil o'zgaruvchilar grafigi bog'lanishlarning korrelyatsion matritsasi⁴⁶

Bog'liq va mustaqil o'zgaruvchilar	y	x1	x2	x3	x4
y	1.0000				
x1	0.4996	1.0000			
x2	0.5057	0.0117	1.0000		
x3	0.5075	-0.2886	-0.0679	1.0000	
x4	0.1105	0.3031	0.0289	0.2859	1.0000

⁴⁵ Stata dasturi asosida muallif tomonidan mustaqil ishlab chiqilgan.

⁴⁶ Stata dasturi asosida muallif tomonidan mustaqil ishlab chiqilgan.

1-jadvaldan ko'rishimiz mumkinki natijaviy belgi va omil belgilar o'rtasida yuqori, sezilarli va kuchsiz korrelyatsion bog'liqlik mavjud bo'lib ta'sir etuvchi omillar o'rtasida multikollinearlik mavjud emas. Navbatdagi qadamda biz tadqiqot bo'yicha natijaviy belgi va omil belgilar bo'yicha statsionalrik holatini tahlil qilishda Dickey-Fuller testini tekshirdi (2-jadval).

2-jadval

Bog'liq va mustaqil o'zgaruvchilar unit root uchun dickey-fuller (stasionarlik) testi ko'rsatkichlari⁴⁷

Natijaviy belgi va omil belgilar	Test Statistic	1% Critical Value	5% Critical Value	10% Critical Value	p-value for Z(t)
y	-7.614	-3.750	-3.000	-2.630	0.0000
x1	-7.250	-3.750	-3.000	-2.630	0.0000
x2	-7.270	-3.750	-3.000	-2.630	0.0000
x3	-4.787	-3.750	-3.000	-2.630	0.0000
x4	-9.743	-3.750	-3.000	-2.630	0.0000

Tadqiqot bo'yicha Unit root testi tekshirilganda natijaviy belgi bo'yicha statistik qiymati (-7.614), omil belgilar mos ravishda (-7.250, -7.270, -4.787 va -9.743) qiymatlarini tashkil etgan. Shuningdek natijaviy belgi va omil belgilar bo'yicha 1% kritik qiymat, 5% kritik qiymat, 10% kritik qiymat (-3.750, -3.000, -2.630) qiymatlarni ifodalab, manfiy son sifatida kichik qiymatni tashkil etgan. Dickey-Fuller testi bo'yicha natijaviy belgi va omil belgilar MacKinnon qiymatlari $Z(t)=0.0000$ bilan kichik qiymatlarni tashkil etgan holda kuchli stasionarlik mavjudligini ifodalagan.

3-jadval

ARDL(2,0,2,2,0) regression modeli ko'rsatkichlari⁴⁸

D.y	Coef.	Std.Err.	t	P>t	[95%Conf.	Interval]
ADJ						
y						
L1.	-0.556	0.178	-3.120	0.012	-0.960	-0.153
LR						
x₁	1.512	2.002	3.250	0.010	1.982	11.042
x₂	0.442	0.141	3.130	0.012	0.122	0.762
x₃	0.865	0.359	2.410	0.039	0.053	1.678
x₄	0.113	0.159	0.710	0.496	-0.247	0.474
SR						
y						
LD.	-0.513	0.124	-4.140	0.003	-0.793	-0.233

⁴⁷ Stata dasturi asosida muallif tomonidan mustaqil ishlab chiqilgan.

⁴⁸ Stata dasturi asosida muallif tomonidan mustaqil ishlab chiqilgan.

x_2						
D1.	0.084	0.109	0.770	0.459	-0.162	0.330
LD.	0.289	0.067	4.310	0.002	0.137	0.441
x_3						
D1.	0.686	0.202	3.390	0.008	0.228	1.143
LD.	0.694	0.190	3.650	0.005	0.264	1.125
x_4						
D1.	-0.042	0.040	-1.050	0.321	-0.131	0.048
_cons	-17.970	3.891	-4.620	0.001	-26.772	-9.168

Tadqiqot bo'yicha ARDL modelidan foydalangan holda ekonometrik tenglama tuzildi.

$$y_{it} = b_0 + b_1 y_{i,t-p} + b_2 x_{1i,t-p} + b_3 x_{2i,t-p} + b_4 x_{3i,t-p} + b_5 x_{4i,t-p} + Y_{i,t-p} + x_{1i,t-1} + x_{2i,t-1} + x_{3i,t-1} + x_{4i,t-1} + \epsilon_{i,t} \quad (3)$$

Bu yerda:

y_{it} - Eksport hajmining, $y_{i,t-p}$ - Bir yil oldingi eksport hajmi, x_1 - Logistika sohasi, x_2 - Valyuta kursi, x_3 - Asosiy kapitalga kiritilgan moliyaviy investitsiya hajmining, x_4 - Inflyatsiya darajasi. birinchi farq koeffitsientini, b_0 kesmani, b_1, b_2, b_3, b_4 va b_5 qisqa muddatli elastiklik koeffitsientlarini, $1, 2, 3, 4$ va 5 uzoq muddatli dinamik ko'paytiruvchilarni, $\epsilon_{i,t}$ - ortda qolgan hadni va p lag uzunligini bildirmaydi. Tenglama (3) chiziqli ARDL modelini bildiradi, u ham qisqa, ham uzoq muddatli taxminlarni beradi. ARDL modeli ekonometrik tenglamasi Stata dasturi asosida quyidagi jadvalda ishlab chiqildi (3-jadval).

3-jadvalga ko'ra ARDL(2,0,2,2,0) modeli bo'yicha tuzatilgan determinatsiya R-squared=0.97 yuqori qiymatini tashkil etib, model sifati ijobiy ekanligini ko'rsatadi. ARDL modeli, regression tenglamaga ko'ra $H_0: y=0$, $H_1: y \neq 0$ $F < 0,05$ va $t < 0,05$, bosh gipoteza ma'noga ega emas $H_0: y=0$ va biz bosh gipotezani rad etib alternativ gipotezaga o'tamiz hamda ushbu holatda alternativ gipoteza $H_1: y \neq 0$ statistik ahamiyatga ega. Navbatdagi qadamda Bound test orqali model kointegratsiya holati aniqlandi (4-jadval).

4-jadval

Koitegaratsiya uchun Bound testi⁴⁹

					F = 6.983
	[I_0] [I_1]	[I_0] [I_1]	[I_0] [I_1]	[I_0] [I_1]	
	L_1 L_1	L_05 L_05	L_025 L_025	L_01 L_01	
k_4	2.45 3.52	2.86 4.01	3.25 4.49	3.74 5.06	

Yuqoridagi 3.2.3-jadvalga ko'ra, F=6.983 qiymati barcha oraqilardagi kritik qiymalatlardan katta ekanligan ushbu holatda kointegratsiya mavjudligini ko'rish mumkin.

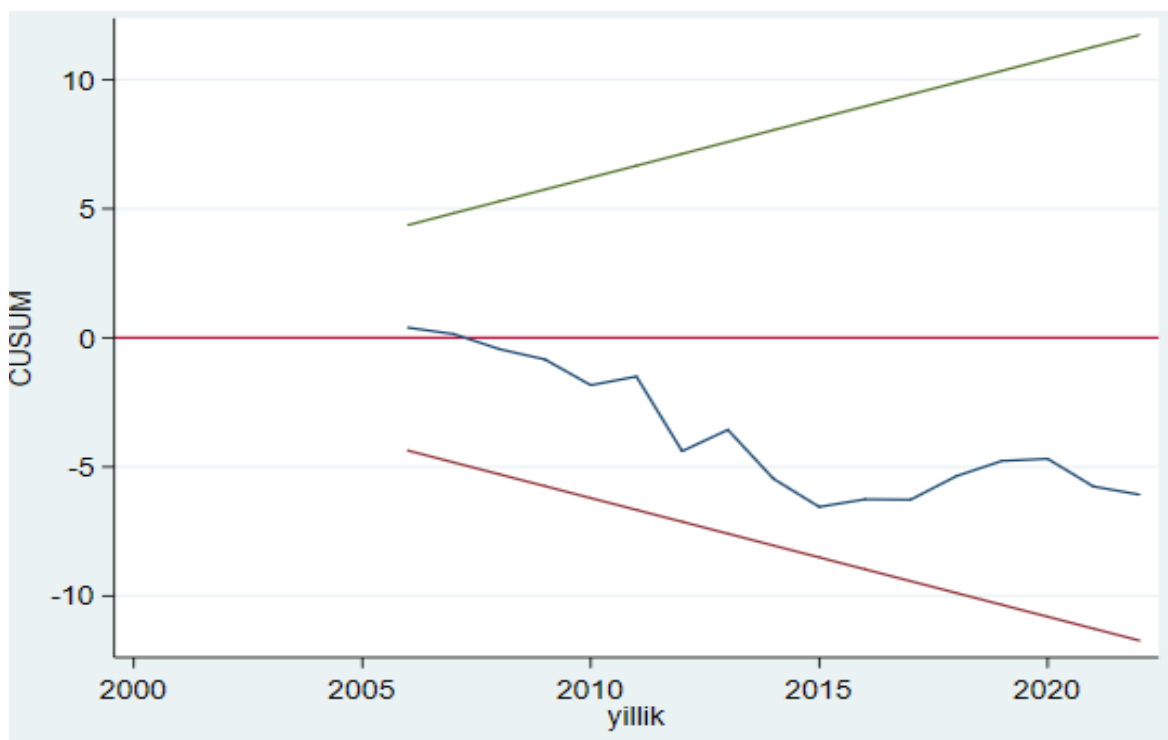
⁴⁹ Muallif tomonidan mustaqil ishlab chiqilgan.

Natija:

ARDL(2,0,2,2,0) ga ko'ra logistika xizmatlari sohasining 1% ga ortishi natijasida eksport hajmining 1.51%ga ortishiga olib keladi. Valyuta kursining 1% ga ortishi natijasida eksport hajmining 0.44% ga ortishiga olib keladi. Asosiy kapitalga kiritilgan moliyaviy investitsiyaning 1%ga ortishi natijasida eksport hajmining 0.83% ga ortishiga olib keladi. Shuningdek, Inflyatsiya darajasining eksport hajmining 0.11% ga ortishiga olib keladi.

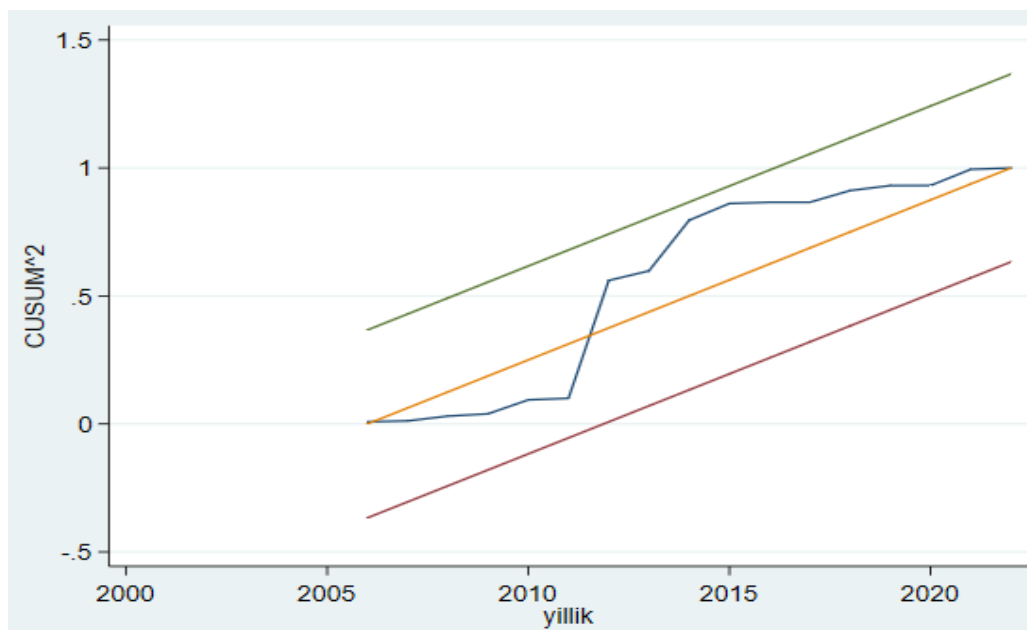
Tadqiqot bo'yicha navbatdagi qadamda ARDL modeli asosida ishlab chiqilgan ekonometrik tenglamani Gaus Markov muhim shartlari va test ko'rsatkichlari tekshirildi

Ekonometrik tenglama bo'yicha navbatdagi qadamda Gaus Markov shartlari bo'yicha Durbin Watson testi qo'rsatkichi 1.60 qiymatini, Shapiro Willke test ko'rsatkichi 0.10 qiymatini hamda Breusch-Pagan testi ko'rsatkichi 0.87 qiymatini va Breusch-Godfrey 0,39 qiymatini hosil qilgan. Unga ko'ra test qiymatlari bo'yicha $H_0: y=0, H_1: y \neq 0, r > 0.05$ bo'lganda bosh gipoteza ma'noga ega bo'ldi. Tadqiqot bo'yicha alternativ gipotezani rad etildi hamda Durbin Watson, Shapiro Willke va Breusch-Pagan testlari $r > 0.05$ dan kattaligini inobatga olib Gaus Markovning ushbu muhim shartlari bajarilgan. Tadqiqot bo'yicha multikolinearlik holatini tekshirilganda Vif ko'rsatkichi 1.28 qiymatini tashkil etdi. Unga ko'ra model multikolinear holati mavjud emas hamda ushbu ko'rsatkich ishonch oralig'i [1, 10] ni tashkil etadi. Yuqoridagilardan kelib chiqib tadqiqot bo'yicha ishlab chiqilgan ARDL modeli Gaus Markovning muhim shartlaridan muvaffaqiyatli o'tdi. Shuningdek, tadqiqot bo'yicha ARDL modeli CUSUM testini tekshirdik. (3 va 4-rasmlar).

3-rasm. CUSUM testi grafik ko'rinishi⁵⁰.

50 Stata dasturi asosida muallif tomonidan mustaqil ishlab chiqilgan.

4-rasm. CUSUM testi grafik ko‘rinishi⁵¹.

ARDL modeli kontekstidagi CUSUM (Kumulyativ yig‘indi) testiga kelsak, biz H_0 va H_1 gipotezalarini quyidagi tarzda shakllantirishimiz mumkin: H_0 (**Null Gipoteza**): ARDL modelida strukturaviy yoki parametr beqarorligi yo‘q, bu modelning koeffitsientlari va xato shartlari vaqt o‘tishi bilan doimiy bo‘lib qoladi. H_1 (alternativ gipoteza): ARDL modelida tizimli beqarorlik yoki parametrlarning beqarorligi mavjud bo‘lib, bu modelning koeffitsientlari yoki ma‘lum bir vaqtning o‘zida xato atamasida sezilarli o‘zgarishlarni ko‘rsatadi. Yuqoridagi 3 va 4-rasmlarda ko‘rsatilganidek, CUSUM test statistikasi muhim chegaralar ichida qoldi va sezilarli tebranishlarni ko‘rsatmadi. Shunday qilib, biz tizimli beqarorlikning yo‘qligini ko‘rsatadigan H_0 nol gipotezasini qo‘llab-quvvatlaymiz.

Xulosa va takliflar:

Ishlab chiqilgan ARDL(2,0,2,2,0) modeliga ko‘ra:

Logistika xizmatlarining 1% o‘sishi (eksport hajmining 1,51% ga o‘sishi): Bu logistika xizmatlarini yaxshilash eksport hajmiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkinligini ko‘rsatadi. Logistika xizmatlari samaraliroq va tejamkor bo‘lsa, korxonalar o‘z tovarlarini osonroq va arzon narxlarda tashishlari mumkin. Bu eksportni xalqaro xaridorlar uchun yanada raqobatbardosh va jozibador qilishi, eksport hajmining oshishiga olib kelishi mumkin.

Valyuta kursining 1%ga oshishi (eksport hajmining 0,44%ga o‘sishi): Valyuta kursining oshishi milliy valyutaning xorijiy valyutalarga nisbatan mustahkamlanganligini bildiradi. Bu xorijlik xaridorlar uchun mamlakat eksportini qimmatlashtirishi mumkin. Biroq, eksport hajmiga ijobiy ta‘sir shuni ko‘rsatadiki, bu kontekstda eksport sanoati narx-navoga egiluvchan bo‘lishi mumkin, ya‘ni kuchliroq valyutada ham eksport hajmining oshishi raqobatbardoshlikdagi potentsial yo‘qotishlarni qoplash uchun etarli. Bu, shuningdek, boshqa omillar, masalan, mamlakat mahsulotlariga kuchli talab, salbiy narx ta‘siridan ustun ekanligini ko‘rsatishi mumkin.

⁵¹ Stata dasturi asosida muallif tomonidan mustaqil ishlab chiqilgan.

Asosiy kapitalga moliyaviy investitsiyalarning 1% ga oshishi (eksport hajmining 0,83% ga o'sishi): Infratuzilma, mashina va jihozlar kabi asosiy kapitalga investitsiyalarning ko'payishi mamlakatning ishlab chiqarish quvvati va samaradorligini oshirishi mumkin. Bu, o'z navbatida, eksportga mo'ljallangan tovarlar hajmining oshishiga olib kelishi mumkin. Bu shuni ko'rsatadiki, mamlakatning eksport salohiyati uning mahsulot ishlab chiqarish va xalqaro bozorga yetkazib berish qobiliyati bilan chambarchas bog'liq.

Inflyatsiya darajasi (eksport hajmining 0,11% o'sishi): O'rtacha inflyatsiya darajasi o'sib borayotgan iqtisodiyotni ko'rsatishi mumkin. Inflyatsiya haddan tashqari yuqori yoki o'zgaruvchan bo'lmasa, bu iqtisodiy faollik va talabning oshishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Bu eksport hajmining biroz o'sishiga olib kelishi mumkin, chunki mahalliy firmalar ortib borayotgan talabni qondiradi, ammo ta'sir nisbatan kichikdir. Yuqori yoki beqaror inflyatsiya, aksincha, raqobatbardoshlikni buzishi va eksportga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shuningdek ushbu natijalar logistika samaradorligi, valyuta kurslari, kapital qo'yilmalar va hattoki mo'tadil inflyatsiya eksport hajmiga ta'sir qilishda muhim rol o'ynashi mumkinligini ko'rsatadi. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, bu munosabatlar muayyan iqtisodiy jarayonlarga va jalb qilingan sohalarga qarab farq qilishi mumkin. Bundan tashqari, savdo siyosati, geosiyosiy sharoitlar va global iqtisodiy tendentsiyalar kabi boshqa omillar ham mamlakatning eksport ko'rsatkichlariga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Xorijdagi bozor sharoitlarining keskin o'zgarishi va energiya resurslari narxlarining o'zgaruvchanligi logistika firmalarining moliyaviy barqarorligini oldindan aytib bo'lmaydigan baholashga yordam beradigan o'zgaruvchilardir. Binobarin, bu biznes operatsiyalari samaradorligi va moliyaviy natijalarida keskin o'zgarishlar xavfini keltirib chiqaradi.

Eksport amaliyotlarini amalga oshirishda tashqi va ichki xavf-xatarlar oldida logistika xizmatlarini ko'rsatuvchi kompaniyalarni malakali boshqarish zamonaviy "xavflarni boshqarish" usullarini qo'llashni talab qiladi. Ushbu metodologiyani qo'llash orqali u moliyaviy barqarorlik, barqaror rentabellik ko'rsatkichlari va ishbilarmonlik faolligi ko'rsatkichlarida muvozanatni kafolatlaydi. Ichkarida bu moliyaviy resurslardan to'liq foydalanish orqali barqaror o'sish imkoniyatlarini to'g'ri baholash uchun qulay muhit yaratadi.

Xalqaro standartlarga mos ravishda moliya bozorlarini kengaytirish va ulardagi moliyaviy vositalarni diversifikatsiya qilish barcha xo'jalik yurituvchi subyektlar, shu jumladan logistika xizmatlari bilan shug'ullanuvchilar uchun ham asosiy, ham aylanma mablag'larga bo'lgan ehtiyojni moliyalashtirishning muqobil yondashuvlarini qo'llash uchun eshiklarni ochib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Gardiner B., Martin R., Tyler P. Competitiveness, productivity and economic growth across the European regions //Regional competitiveness. – Routledge, 2012. – C. 55-77.
2. Dicken P. Global shift: Mapping the changing contours of the world economy. – SAGE Publications Ltd, 2007.
3. Mitra S. et al. Scaling New Heights: Vizag–Chennai Industrial Corridor, India's First Coastal Corridor. – Asian Development Bank, 2016.
4. Krugman P. Scale economies, product differentiation, and the pattern of trade // The American Economic Review. – 1980. – T. 70. – No. 5. – C. 950-959.

5. Helble M., Mann C. L., Wilson J. S. Aid-for-trade facilitation //Review of World Economics. – 2012. – T. 148. – C. 357-376.
6. Melitz M. J., Redding S. J. Heterogeneous firms and trade //Handbook of international economics. – 2014. – T. 4. – C. 1-54.
7. Subramanian A., Tamirisa N. T. Is Africa integrated in the global economy? //IMF Staff Papers. – 2003. – T. 50. – №. 3. – C. 352-372.
8. Anderson J. E., Van Wincoop E. Trade costs //Journal of Economic literature. – 2004. – T. 42. – №. 3. – C. 691-751.
9. Chou, C. C., Chu, C. W., & Liang, G. S. (2008). A modified regression model for forecasting the volumes of Taiwan's import containers. *Mathematical and Computer Modelling*, 47(9), 797–807. <https://doi.org/10.1016/j.mcm.2007.05.005>.
10. Narayan, P. K., Narayan, S., & Prasad, B. C. (2008). Forecasting Fiji's exports and imports, 2003-2020. *International journal of social economics*, 35(12), 1005–1016. <https://doi.org/10.1108/03068290810911516>.
11. Lin, S.-C. 2016. A fuzzy algorithm to evaluate competitive locations for international transport logistics system, *Journal of Marine Science and Technology* 24(2): 125–134. <https://doi.org/10.6119/JMST-015-0511-4>.
12. Zhong W. et al. Assessing the Nexus between green economic recovery, green finance, and CO2 emission: Role of supply chain performance and economic growth // *Frontiers in Environmental Science*. – 2022. – T. 10. – C. 914419.
13. Pesaran, M. H., & Smith, R. (1995). Estimating long-run relationships from dynamic heterogeneous panels. *Journal of econometrics*, 68(1), 79-113.
14. Ghouse, Ghulam and Khan, Saud Ahmed and Rehman, Atiq Ur “ARDL model as a remedy for spurious regression: problems, performance and prospectus” MPRA Paper No. 83973, posted 19 Jan 2018.
15. Pesaran M. H., Pesaran B. Working with Microfit 4.0: Interactive econometric analysis //(No Title). – 1997.

РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ВА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ
DIGITAL ECONOMY AND INFORMATION TECHNOLOGY
ЦИФРОВАЯ ЭКОНОМИКА И ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

Электрон илимий журнал | Electronic scientific journal

Muharrirlar:
Yaxshiyev H.T.
Matxo'jayev A.O.

Musahhih:
Matxo'jayev A.O.

Tehnik muharrir:
Mirzayev J.O'.

Litsenziya AI № 2537 08.02.2022 y. Bosishga ruxsat etildi 19.10.2023.
Qog'oz bichimi 60x84 ¹/₈. Shartli bosma tabog'i 19,9. Raqamli bosma.
Adadi 50 nusxa. №16/10-2023 - sonli buyurtma.

“Zarafshon Foto” MCHJning matbaa bo'limida chop etildi.
100164, Toshkent sh., Mirzo Ulug'bek tumani, Shahriobod ko'chasi, 3-uy.

CONFERENCE "GLOBAL AND NATIONAL ECONOMIC TRENDS" 19-20 OCTOBER

1st DIRECTION: TRENDS AND PROSPECTIVE DIRECTIONS OF GLOBAL ECONOMIC DEVELOPMENT.

CONFERENCE "GLOBAL AND NATIONAL ECONOMIC

TRENDS"

19-20 OCTOBER 2023

TASHKENT STATE

UNIVERSITY OF ECONOMICS,

TASHKENT, UZBEKISTAN

CONFERENCE "NEW2AN, ICFNDS and ICDSIS"

Parallel conferences

CONFERENCE "IFRS" ФОРУМ

DEVELOPMENT STRATEGY:

GLOBAL ECONOMIC TRENDS

"IFRS" НОМЛИ КОНФЕРЕНЦИЯ

PARALLEL CONFERENCES

"NEW2AN, ICFNDS and ICDSIS"

CONFERENCE AND ICDSIS

CONFERENCE "GLOBAL AND NATIONAL ECONOMIC TRENDS"

TASHKENT STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS

- Conditions for improvement
- Corporate Accounting
- Institutional problems
- Training personnel for the future
- Business environment
- Digital technologies in the economy

ЎЙНАЛИШ: ГЛОБАЛ ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛИ ЎЙНАЛИШЛАРИ.
"Глобал ва миллий иқтисодиёт трендлари" номили конференция

CONFERENCE

CONFERENCE "GLOBAL AND NATIONAL ECONOMIC TRENDS"

19-20 OCTOBER

+998 71 239-28-94 <http://dgeconomy.tsue.uz/>

dgeconomy_tdiu@mail.ru, dgeconomy@tsue.uz

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko'chasi, 49-uy.

ФОРУМ

- Gender Equality
- Industry 4.0
- Sustainable Agricultural Development

- Digit
- Gree
- Envir
- Alter
- Artif
- digit